

Patronymer som fornavne. En historisk navnebrug i konflikt med normer i dansk navneskik

Birgit Eggert

Abstract

In 1743, government official E.J. Jessen collected data for a large geographical work about Denmark and Norway, and a questionnaire for the description of local cultural and natural conditions were sent out. For Denmark, the questionnaire contained 40 questions, one of which concerned unusual personal names. The names reported are very varied and show that several names that are now very rare or extinct, have been used regionally and locally in the 1700s. A few of the reported names seem to be patronymics that have come into use as first names, for example, *Melsen*, *Gudsen*, and *Aastredsen*. Patronymics was the most widespread type of bynames in the Danish population in the 18th century; at that time, fixed family names were only common in the cities in Denmark. Therefore, the use of patronyms as first names is a conspicuous phenomenon for that time and none of these names have survived as first names until the present.

The purpose of the article is to prove that original patronymics can actually appear as first names in Denmark, so that awareness is created that this type of names exists, and one does not dismiss patronymic first names as an error if one encounters them in the sources. In the article, patronymics used as first names as they are reported in the Jessen Relations will be compared to name information from across Denmark in various census and church books. The names' origin, their regional distribution, and their extinction as first names in the following time are in focus.

Keywords:

patronymics as first names; eighteenth century; rare first names; extinct first names

Nøgleord:

patronymer som fornavne; 1700-tallet; sjældne fornavne; uddøde fornavne

1. Indledning

Patronymer dannet ved sammensætning af et fornavn og *-søn* eller *-datter* har været kendt i Danmark siden vikingetiden. Denne type navne som fortæller hvem en person er søn eller datter af, kendes således fra vikingetidige runeindskrifter, fx *tuka : kurms : sun* (oblik form af gllda. *Toki Gorms søn*) og *isulfr : þo/rgils : sun* (gllda. *Isulf Thorgils søn*) (Kousgård Sørensen 1984 s. 69). Patronymer blev brugt som primære dannelser indtil 1800-tallet, hvor det blev dikteret i landsdækkende bestemmelser at alle i Danmark skulle have faste slægtsnavne (se Eggert 2017 s. 81 f. med henvisninger).

Som faste slægtsnavne valgte mange de patronymer som børnene ville have fået efter det gamle system. Dette var en navnebrug som var blevet almindelig hos borgerskabet i byerne allerede i 1600-tallet hvor de oprindelige primære patronymer blev brugt som sekundære, arvelige slægtsnavne. Derfor var det ikke en helt ukendt navnebrug som blev taget op af den brede landbefolkning i 1800-tallet (jf. fx Eggert 2017 s. 81 f.).

I et cirkulære i 1856 blev de danske slægtsnavne fastfrosset på den måde at man nu ikke længere kunne vælge nye navne i hver generation, men børn skulle døbes med deres fars slægtsnavn (jf. fx Pedersen 2001 s. 204 f.). Det vil altså sige at brugen af de ægte patronymer officielt var afskaffet. Imidlertid kan man finde mange som benyttede muligheden for at tage mellemnavne (som der ikke var nogen regler for) og placere et eventuelt ægte patronym før slægtsnavnet. Da en ny navnelov trådte i kraft i Danmark i 2006 blev det igen tilladt at tage primære patronym og metronymer som efternavne (NL 2005 § 7, stk. 1, nr. 3; Vejl. om navne, afsnit 3.12).

De tidligst kendte forekomster af oprindelige patronymer brugt som fornavne i Danmark er fra slutningen af 1400-tallet (fx 1498 Mels; 1501 Melsß; 1606 Melsßenn Christenss.; 1610 Mellßenn Jffuers: (jf. DgP 1 sp. 951)), men det har aldrig været en udbredt navngivningsform. En lignende navngivning kendes imidlertid fra andre lande, især engelsktalende lande, hvor det mere generelt er almindeligt at benytte oprindelige slægtsnavne som fornavne, fx *Ash-ton*, *Brandon* og *Chandler* (ODFN). Denne tradition begyndte i 1600-tallet hvor moderens slægtsnavn kunne bruges som fornavn til en søn. Faste, arvelige patronymer opstod tidligt i England og blev også brugt som fornavne, fx *Addison*, *Benson* og *Dawson* (Leibring 2016 s. 207). I Danmark ses adelige slægtsnavne brugt som drengefornavne siden 1400-tallet når der var fare for at moderens slægtsnavn ville uddø (Vogt 1991). Patronymer er sjældne i den danske adel og er såvidt jeg ved, ikke brugt som fornavne.

I kildematerialer vil et patronym på førstepladsen i et navn sandsynligvis ofte blive betragtet som en fejl. Artiklens formål er derfor at beskrive nogle patronymer som har været brugt som fornavne i Danmark, så der skabes bevidsthed om at den navnetype findes, og man ikke affejer patronymiske fornavne som fejl hvis man møder dem i kilderne. Det er ganske vidst ikke særligt frekvente navne, men det er navne som har eksisteret rundt omkring i regionale og lokale områder gennem nogle århundreder hovedsageligt i 1600-, 1700- og 1800-tallet, men de ældste belæg på undersøgelsens navne er fra 1400-tallet og de yngste navnebærere er født i begyndelsen af 1900-tallet.

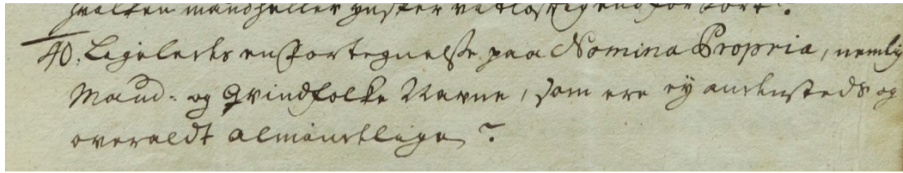
2. Undersøgelsens kilder og metode

De Jessenske Relationer har navn efter kancellisekretær Erich Johan Jessen som i 1743 foretog en indsamling af oplysninger gennem et spørgeskema til et geografisk storværk om Danmark og Norge til belysning af natur- og kulturhistoriske forhold. Det norske materiale er blevet publiceret af Arkivverket i Oslo i 5 bind (Røgeberg, Løyland, & Mordt 2003–2008). Der findes forskellige udgivelser af enkelte danske besvarelser i forskellige lokalhistoriske tidskrifter, men de fleste Jessenske Relationer er endnu ikke udgivet. Et udgivel-sesprojekt er dog i gang, men det har lange udsigter (Mikkelsen & Dupont 2016).

For Danmarks vedkommende indeholdt spørgeskemaet 40 spørgsmål hvoraf ét gjaldt særlige personnavne. Det indberettede navnemateriale er meget varieret både med hensyn til hvilke områder der findes besvarelser fra, og med hensyn til de indberettede navne. Besvarelser mangler helt fra flere områder, og når der findes besvarelser, er det ikke altid at spørgsmålet om særlige personnavne er medtaget. Og når der er svaret på spørgsmålet, kan der være nævnt et enkelt navn, nogle få navne eller mange navne. Kilden kan således ikke bruges som et landsdækkende billede af udbredelsen af særlige fornavne, men besvarelserne viser blandt andet at en række navne som nu er meget sjældne eller uddøde, har haft større eller mindre regional og lokal udbredelse frem til 1700-tallet.

Ofte kendes navnene på de personer der nedskrev besvarelserne, men de er endnu ikke alle identificeret, og derfor vides det ikke, om relationerne for eksempel afspejler et indgående lokalkendskab, eller om de afspejler de lokale forhold set fra en udefrakommendes side. Dette og de meget forskelligartede svar både geografisk og navnemæssigt gør det til en svær kilde at arbejde med, men det den kan bruges til, er at omtalen af navnene er et bevis på, at de var

kendte på indberetningsstedet på indberetningstidspunktet. Heriblandt nogle få forekomster af de patronymiske fornavne der er undersøgt nedenfor.



Figur 1. De Jessenske Relationers spørgsmål nr. 40 om personnavne: "40. Ligeledes en fortegnelse paa Nomina Propria, nemlig Mand- og Qvindfolke Navne, som ere ey andensteds og overaltdt almindelige."

De undersøgte patronymiske fornavne er meddelt i de Jessenske Relationer; det er således kun navne som er fundet deri som er behandlet i undersøgelsen nedenfor. For at få et billede af navnenes udbredelse både geografisk og kronologisk, er de eftersøgt i forskellige folketællinger (FT) og kirkebøger (KB) samt i opslagsværket Danmarks gamle Personnavne (DgP) og databasen Danskernes Navne 2005 (DaNavn 2005). Hvis navnene bruges i nutiden, er deres frekvens fremsøgt i Danmarks Statistiks søgeværktøj Hvor mange hedder..? (DSt Hvor mange..?). Eventuelle andre patronymiske fornavne som eventuelt måtte findes i andre kilder end de Jessenske Relationer, er ikke omfattet af nærværende undersøgelse.

For at få et billede af den landsdækkende brug af de undersøgte navne, er de fremsøgt i digitaliserede folketællinger (FT) i Dansk Demografisk Database (DDD). Der er primært brugt folketællingen fra 1787 (FT 1787) som er den ældste kilde med navne på hele den danske befolkning (ca. 840.000 indbyggere). For at undersøge navnenes videre liv op gennem tiden er der også søgt i folketællingerne fra 1801, 1845, 1880 og 1901 som alle er fuldstændigt indtastede for hele landet. I enkelte tilfælde kan der være brugt andre digitaliserede folketællinger, som dog ikke kan vise navnenes spredning over hele landet, da de endnu ikke er fuldstændigt indtastede. Som med enhver digitaliseret kilde kan der være fejl på grund af fejltastninger og fejllæsninger, men fordelene ved et landsdækkende datasæt opvejer klart – efter min mening – ulemperne ved nogle sjældne fejl. Hvis folketællingernes oplysninger har givet anledning til genealogiske undersøgelser, er der brugt indskannede kirkebøger (KB) som er tilgængelige på Rigsarkivets Arkivalieronline.

Til at belyse de undersøgte navnes udbredelse gennem 1900-tallet i Danmark er brugt databasen Danskernes Navne 2005 (DaNavn 2005). Databasen indeholder alle navne (for-, mellem- og efternavne) på alle registrerede i CPR (det Centrale PersonRegister) som blev oprettet i 1968, og som havde været registreret i CPR frem til 1. januar 2005 – levende såvel som afdøde – bortset fra folk som tidligere havde været registreret, men som var udrejste fra Danmark den 1. januar 2005. Databasen giver det bedste billede som er tilgængeligt, af navnebrugen i Danmark gennem 1900-tallet, men den er naturligvis ikke fuldstændigt dækkende for tiden før oprettelsen i 1968. FT yngre end 1901 er endnu ikke fuldstændigt indtastede for hele landet, så informationer om navnebærere fra 1901 til 1968 er ikke landsdækkende. Hvis navnene stadig bruges i nutiden, fremsøges antallet af navnebærere i Danmarks Statistiks søgeværktøj Hvor mange hedder..? (DSt Hvor mange..?). Her kan kun søges på første fornavn og efternavn, så det giver ikke et fuldstændigt billede af nutidens navne i Danmark, men det er den eneste tilgængelige mulighed for nutidige data.

Flere af de undersøgte navne har rod i den middelalderlige navnebrug i Danmark. For reference til den ældst kendte brug af navnene i Danmark er brugt leksikonet Danmarks gamle Personnavne (DgP), og hvor der er anført gammel-danske (glda.) normalformer, er DgP's opslagsformer benyttet. DgP indeholder alle personnavne som kendes fra skriftlige danske kilder frem til 1513, og hvert navn er fulgt af et grundigt belægskatalog til belysning af ældre kildebelæg og navnenes udbredelse geografisk og i tid.

I de følgende analyser er der taget udgangspunkt i 5 patronymiske navne som er indberettet i de Jessenske Relationer som sjældne fornavne. Navnene og de navne som har dannet udgangspunkt for patronymdannelsen, er fremsøgt i DgP for at klarlægge navnenes oprindelse og hvor langt de går tilbage i tiden. Derefter er navnene og deraf afledte patronymer fremsøgt i FT 1787 i et bredt udvalg af mulige stavemåder for at være sikker på at få så mange navnebærere som muligt med. De samme stavemåder er efterfølgende afsøgt i yngre folketællinger. I nogle tilfælde er der, som det vil fremgå i det følgende, visse navne som er fremsøgt i forskellige kirkebøger. For at undersøge navnenes udbredelse helt frem til nutiden er de fremsøgt i Danskernes Navne 2005 og Danmarks Statistiks "Hvor mange hedder..?". I de forskellige kilder regnes et navn som fornavn hvis det er en persons eneste eller første navn.

3. Rapporterede navne i de Jessenske Relationer

Det navnemateriale som er indrapporteret til de Jessenske Relationer, er meget forskelligartet. Det er meget ujævnt hvor meget der er indberettet fra de forskellige egne af Danmark, og om der overhovedet er indrapporteret noget. I de besvarelser hvor spørgsmålet om særlige navne faktisk er besvaret, findes der oplysninger fra: ”Her findes ingen uden ordinaire og almindelige Navne”, over besvarelser med et enkelt eller nogle få navne, besvarelser med lidt flere navne som eventuelt er opdelt i lister over mandnavne og kvindenavne, og en enkelt besvarelse har sågar navne på alle indbyggerne i hele sognet (Eggert under udgivelse). I det sidste tilfælde er det jo faktisk – selvom det er en fyldig besvarelse – ikke en besvarelse af selve spørgsmålet som jo gik på om der var nogle særlige navne.

Der er rapporteret mellem 4.000 og 5.000 navne i alt. Når antallet er så usikkert er det fordi der ikke er foretaget en nøje optælling hvilket har sin årsag i at der i udgivelsesprojektet med de Jessenske Relationer ind imellem dukker nye aktstykker op som jeg ikke har behandlet på samme måde som den del af materialet der var til gængelig da projektet begyndte. Antallet af de indrapporterede navne er ikke unikke navne; det samme navn indrapporteres ofte flere gange i flere forskellige områder. En præcis optælling af antallet af forskellige navne er en tidskrævende opgave som jeg ikke er gået i kast med endnu. Det er heller ikke formålet med denne undersøgelse at give præcise tal.

Fem navne er interessante i denne fremstilling, hvor det handler om patronymer i brug som fornavne: *Melsen*, *Farsen*, *Gudsen*, *Ostersen* og *Aastredsen*, som hver især kun er indberettet ganske få gange. Der er altså tale om et meget lille udsnit af de indrapporterede navne, men de danner alligevel en ensartet navnetype som i sin dannelsesmåde skiller sig ud fra den ellers kendte navngivning i Danmark. De fem navnes forekomst, oprindelse og udbredelse undersøges nærmere i det følgende.

3.1 *Melsen* – fornavn i det nordlige Jylland

I de Jessenske Relationer fra 1743 er *Melsen* rapporteret som et fornavn i Salling og i Himmerland, altså i det nordlige Jylland. Navnet kendes som fornavn allerede i slutningen af 1400-tallet hvor det ligeledes optræder i det nordlige Jylland (DgP 1 sp. 951). I DgP er man usikker på *Melsens* oprindelse og foreslår at det ”Maaske [er] et Tilnavn, Melsing, der forekommer 1537 [...] [i] Flensborg”, men det anføres dog at det eventuelt kunne være et patronym dannet til mandnavnet *Meli* (DgP 1 sp. 951). Imidlertid er ingen former på *-ing*

overleveret, og *Melsings* forekomst i Flensborg passer dårligt med at *Melsens* forekomst er isoleret i Nordjylland i alle belæg fra DgP. Dertil kommer at netop mandsnavnet *Meli* er overleveret i middelalderen i samme tidsrum og fra samme område som *Melsen* (DgP 1 sp. 951). Derfor er den enkleste og mest oplagte forklaring på navnet at det er et oprindeligt patronym dannet til mandsnavnet *Meli*. Forekomsten i de Jessenske Relationer understøtter denne tolkning. I nogenlunde samme område findes også indrapporteringer af mandsnavnet *Mæle/Melle* som må svare til det middelalderlige *Meli*.

Ser vi på forekomsten i FT 1787 er der en helt pæn forekomst at *Melsen* som første fornavn og disse forekomster findes hovedsageligt i Salling bortset fra en enkel som er soldat i Ribe. Også *Melsen* som patronym og mandsnavnet *Meli* forekommer i FT 1787:

- 14 *Melsen* som fornavn (7 Meelsen, 1 Mehlsen, 2 Melsen, 1 Melsøn, 3 Mælsen)
- 21 *Melsen* som patronym (11 Meelsen, 1 Mehlsen, 6 Melsen, 3 Mælsen)
- 3 mænd med *Meli* som fornavn (2 Melle, 1 Mæli)

Det er påfaldende at der ikke optræder nogen kvindelige patronymer, **Melsensdatter*, i FT 1787, men det kan være en tilfældighed.

I FT 1801 har 7 mænd *Melsen* (1 Meelsen, 2 Mehlsen, 4 Melsen) som fornavn, og i FT 1845 er der 17 (11 Mehlsen, 4 Melsen, 2 Mælsen). Det ser altså ud til at antallet af navnebærere faldt fra 1787 til 1801, men allerede i 1845 er det steget igen, og det gør det også i FT 1880 hvor der er 22 navnebærere (19 Mehlsen, 3 Melsen). I FT 1901 er der 28 navnebærere med *Melsen* (22 Mehlsen, 6 Melsen) som første fornavn.

Melsen blev brugt ved navngivning som første fornavn sidste gang mellem 1900- og 1910 (DaNavn 2005), og i dag findes ingen levende navnebærere. Navnet er derefter kun overlevet som mellemnavn og efternavn; i 2023 bar i alt 622 personer *Melsen* som efternavn (214 Melsen, 386 Mehlsen, 22 Meelsen) (DSt: Hvor mange..?).

3.2 *Farsen* – fornavn i 4 sogne i Salling

I 1743 er *Farsen* rapporteret som fornavn i 4 nabosogne i Salling: Durup, Tøndering, Roslev og Rybjerg sogne. Navnet er overleveret i middelalderen som patronym til mandsnavnet *Far*, gl. *Fathir*, som kendes fra hele landet (DgP 1 sp. 290 ff.). *Farsen* er ikke overleveret som fornavn i middelalderen, og det

er noget sjældnere forekommende i 1700- og 1800-tallets folketællinger end det er tilfældet for det ovennævnte *Melsen*.

I FT 1787 findes således kun to navnebærere med *Farsen* som første fornavn, *Farsen Michelsen* (født ca. 1704) og *Farsen Sørensen* (født ca. 1755), og *Farsen Sørensens* tre døtre (født ca. 1782–1786) bærer patronymet *Farsensdatter* mens en enkelt ældre mand bærer *Farsen* som patronym. I FT 1801 er kun *Farsen Sørensen* tilbage som navnebærer af *Farsen* som fornavn, mens patronymerne *Farsen* og *Farsensdatter* findes i alt 9 gange. Hertil kommer patronymet *Farsensen* som bæres af *Farsen Sørensens* søn *Peder Farsensøn* (født ca. 1793). Når vi kommer frem til FT 1845, er der kun 3 patronymier tilbage, og i FT 1880 findes der slet ingen *Farsen* hverken som fornavn eller i patronymier. Herefter må *Farsen* anses for at være et uddødt navn da der heller ikke findes en eneste navnebærer i 1900-tallet (DaNavn 2005).

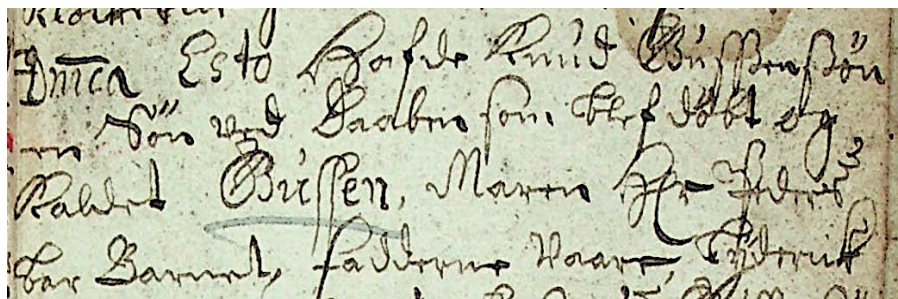
I 1823 blev der imidlertid døbt en dreng med fornavnet *Farsin* på øen Mors umiddelbart vest for Salling, og hans to tvillingsønner fik i 1853 *Farcinsen* som patronym. Spørgsmålet er om dette *Farsin* er en variant af *Farsen*. Det er desværre svært at efterprøve da der ikke er nogen *Farsen* i drengen *Farsins* nærmeste familie, og da flere af de relevante sognes kirkebøger ikke er overleveret før end fra slutningen af 1700-tallet. *Farsin/Farcin* er ikke fundet som fornavn i andre tilfælde end dette ene, men efternavnene *Farcinsen* (75) og *Farsinsen* (106) bruges endnu i Danmark (DSt: Hvor mange..?).

3.3 *Gudsen* – fornavn på Sydøstfyn

I 1743 er *Gudsen* rapporteret på Fyn, og det nævnes eksplicit at det findes både som fornavn og som patronym. Navnet er overleveret i middelalderen som patronym til mandsnavnet glda. *Guthi* som primært kendes fra Sønderjylland og Østdanmark (DgP).

I FT 1787 findes *Gudsen* som fornavn på en enkelt navnebærer, *Gudsen Larsen* (f. ca. 1761) som er søn af *Lars Gudsen* (f. ca. 1734). I 1787 havde patronymerne *Gudsen* og *Gudsensdatter* ialt 14 navnebærere. I FT 1801 findes *Gudsen* som fornavn på to mænd og *Gudsen* og *Gudsensdatter* findes som patronym til i alt 9 personer. I 1845 er der også to bærere af *Gudsen* som fornavn, men kun 5 bærer patronymet. I FT 1880 er ikke fundet nogen navnebærere hverken som fornavn eller som patronym. Men så dukker navnet op igen i FT 1901 én gang som fornavn og én gang som patronym/efternavn.

Det er lykkedes at finde belæg på navnet længere tilbage i tiden end folketællingerne rækker. I kirkebogen for Langå Sogn, Gudme Herred, hvor de ældste forekomster af *Gudsen* som fornavn forekommer i FT, findes en dåb i 1691 hvor dåbsbarnet, en dreng, kaldes *Gussen*. I den fynske udtale af *Gudsen* er *d'*et stumt (DialKort 14), så *Gussen* er en forventet variantform. Dåbsbarnets far hed Hans Pedersen, så *Gudsen* kan ikke føres længere tilbage i denne anledning. Og så alligevel: I 1699 døbes en dreng i sognet atter *Gussen* og her hedder faren Knud Gussensøn (se figur 2), så navnet går altså mindst en generation bagud i forhold til dåbsbarnets far, det vil sige sandsynligvis mindst til midten af 1600-tallet.



Figur 2. Dåbsoptegnelse: "(...) Havde Knud Gussensøn en Søn ved Daaben som blef døbt og kaldet Gussen, (...)". KB Langå Sogn, Gudme Herred 1699 (arkivalier online).

I 1900-tallet Danmark findes *Gudsen/Gussen* hverken som fornavn eller efternavn (DaNavn 2005), og det må derfor betragtes som uddødt.

3.4 Aastredsen/Ostersen – fornavn på Bornholm

I 1743 er *Aastredsen* og *Ostersen* begge rapporteret sammen med andre sjældne mandsnavne på Bornholm. De to navne ser umiddelbart forskellige ud, men det er muligt at de faktisk er oprindelige patronymer af det samme navn. Fra dansk middelalder kendes mandsnavnet glda. *Astrath* (svarende til norrønt *Ástráðr*) og formen *Oster* af dette navn kendes i kilderne fra 1400-tallet (DgP). Udviklingen fra glda. *Astrath* til *Oster* følger velkendte lydudviklinger i ældre dansk: det trykstærke, lange *a* i første stavelse er rundet til en *å*-lyd (som i dansk ofte skrives med et *o*), og vokalen i den tryksvage anden stavelse er svækket til schwa (skrevet *e* eller *æ* i nydansk). Dertil er der metatese i anden stavelse hvor *-re-* er blevet til *-er-*. I dansk er der desuden svind af det bløde *d* efter *r* (for lydudviklinger i glda. og ældre nydansk se fx Olrik Frederiksen 2018 og Boeck 2018).

Hverken *Aastredsen* eller *Ostersen* findes imidlertid som fornavn i FT 1787 og heller ikke i yngre folketællinger, så de Jessenske Relationers udsagn om at navnene var sjældne i 1743 kan ikke efterprøves. De har formentlig været så sjældne at det er nogle af de sidste navnebærere som har givet anledning til indberettelsen i 1743.

Mandsnavnet glda. *Astrath* er ikke fundet på Bornholm i FT 1787 eller yngre folketællinger. Til gengæld findes fornavnet *Aastred* som et meget sjældent kvindenavn på Bornholm (FT 1787: 1; FT 1801: 2), så det i 1743 indberettede Aastredsen kunne – i hvert fald i teorien – være en metronymisk dannelselse, men desværre er denne navneform som nævnt ikke fundet i folketællingsmaterialet. I folketællingsmaterialet fra Bornholm findes tilgængæld mandsnavnet i formen *Oster*, men *Ostersen* er ikke fundet som fornavn:

- FT 1787: 6 Oster, 11 patronymer (5 *-sen*, 6 *-datter*)
- FT 1801: 6 Oster, 6 patronymer (4 *-sen*, 2 *-datter*)
- FT 1845: 1 Oster, 9 patronymer (7 *-sen*, 2 *-datter*)
- FT 1880: 2 Oster, 23 patronymer (23 *-sen*)

I 1900-tallet findes en enkelt Oster som er født i 1940'erne (DaNavn 2005), og den 1 januar 2024 var der 135 som havde Ostersen som efternavn (DSt: Hvor mange..?).

Fornavnene som de to indberettede oprindelige patronymer er dannet til, er altså overleveret på Bornholm. Det ene, *Aastred*, er fundet som kvindenavn, og det andet, *Oster*, er fundet som mandsnavn, men ingen patronymiske dannelser til nogen af disse to navne er fundet i folketællingsmaterialet som fornavne (FT fra årene 1787, 1801, 1845, 1880 og 1901 er undersøgt). Der mangler altså information om forholdene omkring disse navne, og derfor er det svært at drage nogen konklusioner om dem.

4. Konklusion

De fem patronymiske fornavne som blev indrapporteret i de Jessenske Relationer i 1743 viste sig i analysen nok nærmere at være fire forskellige navne: *Melsen*, *Farsen*, *Gudsen* og *Ostersen* (*/Aastredsen*). I undersøgelsen kan dog kun de tre første bekræftes brugt som fornavne ved fund i andre kilder end de Jessenske Relationer. *Melsen* og *Farsen* findes i sammenfaldende områder i Nordjylland hvilket måske kunne antyde en sammenhængende tendens i det område, om end en meget lille tendens de få navnebærere taget i betragtning. Men *Gudsen* findes på Østfyn, og det er usandsynligt at de to områder har

påvirket hinanden i forhold til opståelsen af patronymer brugt som fornavne. Det er meget få navne der er tale om, og det mest sandsynlige er at de er opstået uafhængigt af hinanden.

Fælles for de tre navne er at det fornavn som patronymet er afledt af, enten ikke bruges længere eller er meget sjældent i de samme områder som de patronymiske fornavne forekommer i. Man kan således tænke sig at de oprindelige fornavne blev glemt, og at man af en eller anden grund ikke har forstået de tre navne som patronymer, men derimod som selvstændige fornavne. Hvorledes dette mere præcist er sket, kan desværre ikke fremsøges i kilderne. Overgangen fra primært patronym til patronymisk fornavn er formentlig sket på et tidspunkt før det vi har landsdækkende kilder til, for *Melsens* vedkommende helt tilbage i 1400-tallet.

Det undersøgelsen kan vise, er at fornavnebrugen i Danmark ikke var så ensartet og stereotyp i 1600- og 1700-tallet som mange fremstiller den (fx Meldgaard 1990; Jørgensen 1986; Eggert 2009). Nye navne kunne opstå på uforudsigelige måder, og måske er de fem navne som er undersøgt her, kun toppen af isbjerget, men det har desværre ikke været muligt inden for rammerne af dette bidrag at eftersøge flere mulige eksempler. Yderligere undersøgelse vil derfor kunne anskueliggøre om patronymiske fornavne er en mere bredt forankret navnetype end vi er klar over i dag.

Referencer

Kilder

- Arkivalieronline = Rigsarkivet. Arkivalieronline. [alle Rigsarkivets digitaliserede dokumenter]. <https://www.rigsarkivet.dk/arkivalieronline/>
- DaNavn 2005 = Holmberg, Bente & Nielsen, Michael Lerche, 2006: Danskernes Navne. Database som indeholder alle navne båret af de 6,5 mio. personer som var registreret i CPR den 1. januar 2005. Databasen findes på Arkiv for Navneforskning, Københavns Universitet.
- DDD = Dansk Demografisk Database. Dansk Data Arkiv. Rigsarkivet. www.ddd.dda.dk
- De Jessenske Relationer. Efterretninger om købstæderne og amterne, indsendte i henhold til oversekretærens (Erik Johan Jessen) skrivelse af 6. april 1743. Upublicerede originaldokumenter arkiveret i Rigsarkivet og Det Kongelige Bibliotek.
- DSt Hvor mange..? = Danmarks Statistik. Hvor mange hedder...? Søgbar statistik med første fornavn og efternavn på alle levende i Danmark den 1. januar 2024. <https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/borgere/navne/hvor-mange-hedder>

FT + år = Folketælling + år. Digitaliseret i DDD. <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/collection/theme/2>

KB + sogn + dato = Kirkebog fra pågældende sogn. Indskannede originaler fra Arkivalieronline.

Litteratur

- Boeck, Simon Skovgaard, 2018: Udtale: Ældre nydansk. I: Dansk Sproghistorie. Bind 2: Ord for ord for ord, red. af Ebba Hjorth et al. S. 179–195. Aarhus & København: Aarhus Universitetsforlag & Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- DgP = Danmarks gamle Personnavne. I–II. Red. af Gunnar Knudsen, Marius Kristensen & Rikard Hornby. 1936–1964. København: Gads Forlag.
- DialKort 14 = Dialektkort, Kort 14 – Modsvarigheder til rigsmålets ’bløde’ d. På: dialekt.ku.dk (<https://dialekt.ku.dk/dialektkort/#map=14>)
- Eggert, Birgit. 2009: Almuens fornavne omkring år 1800. I: Landbohistorisk Tidsskrift 1. S. 89–125.
- 2017: *Jensen, Nielsen og Sørensen* – om højfrekvente efternavne i Danmark. I: Namn och identitet. Handlingar från NORNAs 46:e symposium i Tammerfors den 21–23 oktober 2015, red. av Unni-Päivä Leino, Mona Forsskåhl, Gunilla Harling-Kranck, Sabina Jordan, Minna Nakari och Ritva Liisa Pitkänén. S. 81–94. NORNA-förlaget: Uppsala & Tammerfors.
- under udgivelse: ”Navne som ere ey andensteds og overaltdt almindelige”. Om indberetningen af sjældne personnavne i De Jessenske Relationer. I: Antologi om De Jessenske Relationer, red. af Jørgen Mikkelsen & Michael Dupont. København: Kildeskriftselskabet.
- Jørgensen, Bent, 1986: Frit og bundet navnevalg. I: Mange bække små. Til John Kousgård Sørensen på tresårsdagen 6.12.1985, red. af Vibeke Dalberg & Gillian Fellows Jensen. S. 129–146. København.
- Kousgård Sørensen, John, 1984: Patronymymer i Danmark I. Runetid og middelalder. København: Akademisk Forlag 1984.
- Leibring, Katharina, 2016: Given names in European naming systems. I: The Oxford handbook of names and naming. Ed. by Carole Hough. S. 199–213. Oxford: Oxford University Press.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1990: Studier i københavnske fornavne 1650–1950. København.
- Mikkelsen, Jørgen & Dupont, Michael, 2016: Danmark anno 1743 – et nyt forsknings- og formidlingsprojekt. I: Nordisk Arkivnyt 2. S. 73–74.
- NL 2005 = Indenrigs- og Sundhedsministeriet: Navnelov (LOV nr. 524 af 24. juni 2005). <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2005/524> [Navneloven bliver kontinuerligt tilpasset den øvrige lovgivning i Danmark, og den gældende udgave pr. august 2024 var denne: Social, Bolig og Ældreministeriet: Bekendtgørelse af Navneloven, LBK nr 1074 af 09/08/2023. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2023/1074>]
- ODFN = Oxford dictionary of first names. Ed. by Patrick Hanks, Kate Hardcastle & Flavia Hodges. 2nd Edition. 2006. Oxford: Oxford University Press.
- Olrik Frederiksen, Britta, 2018: Udtale: Gammeldansk. I: Dansk Sproghistorie. Bind 2: Ord for ord for ord, red. af Ebba Hjorth et al. S. 151–178. Aarhus og København: Aarhus Universitetsforlag og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

- Pedersen, Karl Peder, 2001: Navnet, det er stadig Jensen. Om danske navneregler og om skiftende tiders muligheder for at ændre navn. I: *Personalhistorisk Tidskrift*, årgang 121. S. 200–221.
- Røgeberg, Kristin M.; Løyland, Margit & Mordt, Gerd, 2003–2008: Norge i 1743. Bind 1–5. Oslo: Riksarkivet & Solum Forlag.
- Vogt, Susanne, 1991: Mødrene slægtsnavn brugt som første fornavn i dansk adel. I: *Studia anthroponymica Scandinavica* 9. S. 61–99.
- Vejl. om navne 2022 = Social, Bolig og Ældreministeriet: Vejledning om navne, VEJ nr. 10409 af 19/12/2022.
<https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/2022/10409>

